

Szőnyi Benjámint levelében Szathmári Paksi István püspöknek beszámol Arad megyében és a Bánságban létező református szórványokról. Szőnyi elrontotta a levél keltezését, mert 1768-at tüntetett fel, miközben a borítékon hátlapilag Szathmári Paksi István azt jegyezte fel, 1786-ban válaszolt Szőnyi levelére. A levél valódi dátuma abból állapítható meg, hogy Szőnyi a címzésben superintendensnek szólítja meg Szathmárit. Mivel Szathmárit 1785-ben választották meg püspöknek, ezért nem lehetséges az, hogy 1768-ban Szőnyi neki, mint superintendensnek írt volna.¹ A levél 1786-os keletkezését erősíti meg az is, hogy Szőnyi a Bánságban lévő vármegyékről ír. Mivel 1779 előtt a Bánátban nem létezett a vármegyrendszer,² ezért egyértelmű, hogy Szőnyi 1786-ban és nem 1768-ban írta a levelet. A kutatás már régóta tisztázta, hogy 1786-ban jött létre az első református egyházközség a Bánságban Magyaritében.³ Valószínűleg Szathmári püspök ezért szidta le „keményen” Szőnyi esperest, mert ezekről az új református gyülekezetekről Szőnyi semmit sem tudott. Helyette csak arról volt információja, hogy Arad megyében és a Bánságban Csákováron (Csákova/Ciacova/Tschakowa) élnek kálvinisták. Ezeket a reformátusokat viszont menekülteknek tartotta, akik nem is akarják vallásukat gyakorolni. Szőnyi szerint jelentősebb református szórvány Csongrád vármegyében létezett Tésen és Sámsonban. A levél szövege szerint mellékeltek hozzá egy táblázatos kimutatást is, amelyben valószínűleg az egyházmegye állapotáról számolt be Szőnyi. Jelenleg ez a kimutatás nem fellelhető.

[fol. 1r] Főtiszteletű Superintendens Uram!

Minden tőlem telhető erőmmel azon voltam, hogy a parantsolatoknak megfeleljek. Mire mehettem, íme a tabellában fel vagyon jegyezve. A mi tek[intetes] Csongrád vármegyénk az adfilianda ekklé[z]siákra szálló k[egyelmes] királyi parantsolatot vélünk mind eddig sem közölte. Az holott két-három familiák vagy r[ómai] catholicusok vagy rázok között laknak, nem lévén közel hozzájok mater r[e]f[orma]ta ekklé[z]sia, tsak nevét viselik vallásunknak, és isteni szolgálatra sehova nem járnak. Mind többn[y]ire olyyak, kiket régi helyeikből hol vagy maguk vagy eleik laktanak. Mi szükség hajtott oda, elgondolhatjuk. Illyenek jobbára kik t[ekintetes] Arad vármegyében találtatnak. Egyéb helyekről is hallik a Bánátusból, hogy szemenként volnának, de tsak jöttmentek és nem állandók. Illyen a Csákovár, melly Temesváron is túl vagyon, a mi tractusunk situsa pedig a Körös-Maros köze. Osztan az egész Bánátusban egy mater ekklé[z]siánk sints minékünk mellyhez köttethetnének. Ha a kegyelmes királyi parantsolat [fol. 1v] a bánátusi vármegyékre is elment, azoktól lehet e dolgoban várnunk. Továbbá a népessebb adfiliálendő societasokat mind addig a plébánusok tartjok magok filiájának, mint Szentes mellett Thést a csongrádi, Sámson mi mellettünk a vásárhelyi plébánus. Azt már nem tudjuk, ki vagynak-e véve ezeknek hatalmok alól a mieink quoad stolaria, de hiszen az adfiliatio anélkül is meglehet.

Ezek röviden, amiket írhatok. Én áldott t[iszteletes] superintendens uram erőtlen vagyok, és az illy nagy monumentum dolgokra magamtól elégtelen. Sőt! Egyebekre is igen ellankadt. Ha azért a k[e]g[yelme]d intentuma szerént e dolgot quoad omnia puncta tökéletességre nem vihettem, az Úr nevében kérem k[e]g[yelme]det, engedje meg erőtlenségemet, és amint lehet emendállya böltsessége szerént, nem akarva eshetett hibáimat. Magamat kegyes favoriban ajánlván maradtam Vásárhelyen 12-a Novembris 1768.

Tiszteletes superintendens jó uram[na]k k[e]g[yelme]dnek alázatos szolgálaka Szőnyi Benjámint m[aga] k[ezével]

¹ Zoványi Jenő: A Tiszántúli Református Egyházkerület története, 1. köt., Debrecen, 1939, 173.

² Kókai Sándor: A Bánság történeti földrajza (1718–1918). Nyíregyháza, 2010. 55-69.

³ Barcsa János: A Tiszántúli Ev. Ref. Egyházkerület története. Debrecen, 1908. 2. köt. 226, 231, 283, 322-323.

[boríték] Reverendissimo ac Clarissimo viro Domino Domino Stephano P. Szathmári
Ecclesiarum Trans-Tibiscanarum Superintendenti vigilantissimo Domino et Fautori
colendissimo.

Debreczini

*T[iszteletes] Szőnyi Benjámín és Pál uramék leveleik 20. Nov[em]bris 1786.
Keményen feleltem mindjárt.*